

Enes S. Omerović, ur., *Historijski pogled na razvoj i položaj nacionalnih manjina u Sarajevu i Bosni i Hercegovini. Zbornik radova* (Sarajevo: Udruženje za modernu historiju / Udruga za modernu povijest, 2017), 243 str.

Pitanje nacionalnih manjina veoma je važno i s njim se susrećemo gotovo svakodnevno i u svim sferama života. Posebno zbog toga što ne postoji nijedna država u kojoj nema barem jedne manjinske skupine stanovništva. Međutim, iako su veoma prisutne, nacionalne manjine često se marginaliziraju i ostavljaju negdje otraga. Da bi se sagledao stvarni karakter i struktura određenoga društva, potrebno je u obzir uzeti cjelokupno stanovništvo, dakle i manjinsko i većinsko. U organizaciji Udruženja za modernu historiju / Udruge za modernu povijest održan je 2015. u prostorijama Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine skup pod nazivom *Nacionalne manjine u Sarajevu*, iz čega je proizašao zbornik radova *Historijski pogled na razvoj i položaj nacionalnih manjina u Sarajevu i Bosni i Hercegovini*, koji je ugledao svjetlo dana dvije godine poslije. Zbornik obuhvaća samo dio izlaganja sa spomenutoga skupa. Njegov tisak pomogli su Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke (Mostar) i Fondacija za izdavaštvo (Sarajevo). Glavni i odgovorni urednik je Enes S. Omerović.

Pored „Predgovora” zbornik obuhvaća devet radova. Prvi članak nosi naziv „Manjina i većina: Rivali ili partneri”. Autor Zoran Janjetović navodi da su nacionalne manjine pojave dugoga trajanja, što dalje smatra i logičnim s obzirom na to da narodi nastaju nakon dugih historijskih procesa. Iznosi dva osnovna pitanja na koja se mogu svesti problemi vezani za pitanje većine i manjine: pitanje identiteta i pitanje tolerancije. Zaključuje da pripadnost brojčanoj manjini ne znači i manju vrijednost ili manju sposobnost da se bitno doprinese sredini u kojoj manjina živi. Zbog toga je potrebno manjinama omogućiti slobodan život. Autorica drugoga članka je Amila Kasumović, a nosi naziv „Dvostruka drugost: Romi kao etnička manjina i marginalna grupa na prijelomu 19. i 20. stoljeća”. Kasumović na osnovi arhivske građe prikazuje kako su Romi bili pozicionirani u društvu unutar administrativnoga, ali i nacionalnoga, kulturološkoga i drugih diskursa. Romi su kao nacionalna manjina bili na marginama društva, pa su podaci o njima veoma šturi. Ipak, na osnovi dostupne arhivske građe, autorica izlaže o položaju Roma. U periodu Austro-Ugarske forsirana je asimilacija Roma i njihovo trajno naseljavanje na određenom prostoru. Nastojalo se ograničiti njihov lutalački način života i strogo ih se kontroliralo. Isto tako Romi su često smatrani prljavima i prenosiocima mnogih bolesti. Zbog toga je vlast pokrenula strategiju razvijanja svijesti kod Roma o nužnosti cijepljenja. Romi su bili prisutni i u književnim narativima. Veliki broj priča o njima imao je šaljivi karakter, međutim, kako zaključuje autorica, i to je bio odraz percepcija koje su drugi njegovali o Romima. Pored toga Romi su bili polazište istraživanja unutar brojnih znanstvenih disciplina. Na kraju autorica zaključuje da je historija Roma zapravo historija romske drugosti, neprihvaćene i neshvaćene.

Idući je članak Fatime Hadžić „Uloga stranih muzičara u institucionalnom razvoju muzičke kulture u Sarajevu (1878. – 1941.)”. Autorica na veoma zanimljiv način razmatra pitanje uloge stranih glazbenika u Sarajevu te koliko je glazbena kultura europskoga tipa utjecala na opći razvoj te kulture u Sarajevu. Zaključuje da je glazbena djelatnost stranih glazbenika dio općega doprinosa stranih stručnjaka u Bosni i Hercegovini, a njihova djelatnost u toj zemlji posljedica je nedostatka domaćih profesionalnih glazbenika. Filip Škiljan autor je članka „Poljaci u Bosni i Hercegovini”. Poljaci su naselili područje Bosne i Hercegovine krajem XIX. i početkom XX. stoljeća. Naseljavali su se isključivo na pusta područja u kotarevima Prnjavor, Banja Luka, Bosanska Gradiška i Derventa. Međutim, njihova prisutnost na teritoriju Bosne i Hercegovine završila je 1946., kada ih je čak 90 % kolonizirano u Poljsku. Autor zaključuje da su Poljaci bili ciljano naseljeni na području Bosne i Hercegovine između 1895. i 1905. i da se ipak nastojao održati poljski nacionalni identitet kroz nekoliko udruženja potomaka poljskih doseljenika koja su osnovana u spomenutim kotarevima.

Tomislav Krzyk autor je petoga članka, „Češka nacionalna udruženja u Sarajevu”. Česi su započeli svoj dolazak u Bosnu i Hercegovinu u XIX. stoljeću, u periodu Austro-Ugarske. Spletom okolnosti Bosni i Hercegovini trebao je stručni kadar i zbog toga dolazi veliki broj stranaca, među kojima su bili i Česi. Nakon njihova naseljavanja osnovana su češka udruženja, koja su imala određene ciljeve: očuvanje češkoga jezika, običaja i kulture. Neka od najvažnijih udruženja bila su Československe *obci*, Česke besede i Česko narodno obrazovno udruženje. Danas ih se održalo tek nekoliko, ali autor zaključuje da Bosna i Hercegovina, kao zemlja koja štiti prava nacionalnih manjina, štiti i rad udruženja koja danas djeluju na njezinu području.

„Zakon o vjerskoj zajednici Jevreja Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine” naziv je članka Dževada Drine i Benjamine Londrc. Autori razmatraju pitanje položaja Židovske vjerske zajednice i naglasak stavljaju na donošenje *Zakona o vjerskoj zajednici Jevreja*. Nakon toga zakona dolazi do raznih promjena u cjelokupnom državnom sistemu jer se država počinje miješati u organizaciju Židovske vjerske zajednice. Njezini pripadnici bili su organizirani po vjeroispovjednim općinama, koje su imale zadatak brinuti se za vjerske i kulturne potrebe svih članova. Zakon je zapravo ograničio samoupravnost židovskih vjeroispovjednih općina, odnosno ona je potpuno prestala postojati. Taj zakon iz 1929. ostao je u upotrebi sve do Drugoga svjetskog rata.

Članak „Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918. – 1941.” napisao je Zoran Janjetović. Autor problematizira pitanje nacionalnih manjina u Jugoslaviji i obrađuje razne aspekte. Jugoslavija je sama po sebi bila višenacionalna država u kojoj je živio veliki broj nacionalnih manjina. Međutim, položaj različitih nacionalnih manjina na različitim područjima nije bio jednak i na tu je različitost položaja autor stavio najveći naglasak u radu. Zaključio je da su Albanci i Turci politički bili najutjecajniji; Nijemci su u Vojvodini imali politički i ekonomski utjecaj, a u Bosni i Hercegovini bili su marginalizirana skupina druš-

tva. Talijanska manjina uživala je određene pogodnosti koje druge manjine nisu mogle ni sanjati zbog raznih sporazuma Italije i Jugoslavije. Sve u svemu, položaj nacionalnih manjina u Jugoslaviji bio je podnošljiv, ali ipak ne dovoljno dobar da država pridobije lojalnost njihovih pripadnika.

Sljedeći članak nosi naziv „Jevreji kao svjetska opasnost i gospodari svijeta: Demonizacija Jevreja prema pisanju *Sarajevskog novog lista*”. Autorica Sanja Gladanac na vrlo zanimljiv način rekonstruira sliku Židova koja je kreirana u javnosti kroz pisanje *Sarajevskoga novog lista*, propagandnoga lista koji je u ime Nezavisne Države Hrvatske pokušavao kreirati negativnu percepciju o Židovima. Prikazivao ih je kao beskrupulozne moćnike svijeta koji su započeli sa širenjem ateizma, internacionalizma i materijalizma. Židovi su okarakterizirani kao prijetnja te globalna i nacionalna opasnost. O njima se pisalo da duboko prodiru među stanovništvo i nagrizaju ga. Zanimljiva je činjenica da *Sarajevski novi list* nikada nije spomenuo Židove nižega socijalnog statusa – namjerno, da bi se moglo govoriti o bogatstvu Židova, koji su prikazivani kao supermoćnici i spremni izigrati cijeli sistem da bi sačuvali svoje bogatstvo. Međutim, cjelokupno djelovanje i pisanje *Sarajevskoga novog lista* bilo je politika terora i najbrutalniji oblik društvene marginalizacije, što je ubrzo preraslo i u fizičku likvidaciju Židova.

Posljednji članak, „O nacionalnim manjinama u Bosni i Hercegovini i Sarajevu tijekom socijalizma”, rad je Vere Katz. Autorica je dala pregled ustavno-pravnoga položaja nacionalnih manjina te prezentirala nacionalnu strukturu prema popisima stanovništva. Nacionalne manjine, prema Ustavu iz 1946., uživale su pravo i zaštitu kulturnoga razvoja i slobodu upotrebe svojega jezika. Ipak, među manjinskim stanovništvom često je dolazilo do nezadovoljstva, posebno zbog neriješenih pitanja u školstvu, kulturi i privredi. Nacionalnim manjinama bila su i uskraćena određena imovinska prava, pa se može reći da nisu imale sva prava koja su bila zajamčena Ustavom. Autorica zaključuje da su nacionalne manjine u socijalističkom razdoblju bile u znatnoj mjeri prisutne na području Bosne i Hercegovine i Sarajeva.

Zbornik *Historijski pogled na razvoj i položaj nacionalnih manjina u Sarajevu i Bosni i Hercegovini* predstavlja pregled krupnih pitanja vezanih za društveno-ekonomski i politički status pripadnika nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini i Sarajevu. Autori članka naglasak su stavili na razne aspekte nacionalnih manjina koji do sada nisu bili istraženi. Iako su manjine često bile marginalizirane, ostavile su veliki trag u bosanskohercegovačkoj historiji i zbog toga ne bi trebale biti zanemarene. Zbornik radova itekako će poslužiti budućim generacijama historičara koji pokazuju zainteresiranost za pitanje nacionalnih manjina i postati nezaobilazna referenca.

SAIMA LOJIĆ-DURAKOVIĆ